

Юлія Миколаївна Черняк,
молодший науковий співробітник
відділу моніторингу обдарованості дітей та
молоді Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 159.928:37.013.3

САМОСТІЙНА ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОБДАРОВАНИХ СТАРШОКЛАСНИКІВ

В статті розкривається зміст понять «самостоятельная познавательная деятельность» и «исследовательская деятельность», а также показывается их неразрывная связь между собой и необходимость их использования в учебной деятельности одарённых старшеклассников.

Ключевые слова: *Самостоятельная познавательная деятельность, исследовательская деятельность, подростки, одарённые старшеклассники.*

This article deals with the meaning of «independent cognitive activity» and «research activities» and also show their indissoluble connection between themselves and the need for their use in the training activities of gifted high school students

Key words: *independent cognitive activity, research, teens, gifted high school students.*

Підлітковий вік – це важливий період для формування особистості. Він охоплює дітей віком від 11 до 15 років, тобто, учнів середньої та старшої школи. В цей час спостерігаються підліткові кризи, зумовлені статевим дозріванням, що впливають на психологічні особливості підлітків.

Поряд із суспільно-корисною діяльністю, спілкуванням основним видом діяльності підлітка залишається навчання. Він віддає перевагу тим видам навчальної діяльності, які, на переконання, роблять його дорослим у власних очах та очах значущих інших. Його приваблюють: самостійна робота на уроці, складний навчальний матеріал, можливість самостійно організувати свою пізнавальну діяльність за межами навчального закладу. Часто підліткові не вдається реалізувати нові форми навчальної діяльності, оскільки він не володіє способами їх виконання. У цьому має допомогти вчитель, підтримуючи і стимулюючи його пізнавальні інтереси, заохочуючи його подальші зусилля, вселяючи йому віру в себе.

У більшості підлітків, як правило, знижується інтерес до навчання, а школа перестає бути для них центром особистісного (морального, духовного) життя. Здебільшого, це спричинено несформованістю здатностей до навчальної діяльності у молодшому шкільному віці, що не дає змоги задовольнити найактуальнішу потребу підлітка – потребу в самоствердженні. Дбаючи про подолання цієї проблеми, дорослі, вчителі, повинні допомогти йому надолужити втрачене у формуванні навчальної діяльності, самостійно визна-

чати навчальні завдання, обирати раціональні прийоми і способи їх розв'язання, контролювати та оцінювати свою роботу, формувати навички самостійної пізнавальної діяльності, обов'язково використовувати елементи дослідницької діяльності в процесі навчання.

Прагнення до самостійної діяльності – одна з провідних психологічних особливостей старшекласників. Єдиного визначення поняття «самостійність» на даний момент не існує, але у всіх відомих визначеннях підкреслюється єдність внутрішньої готовності особистості до діяльності та інтенсивний вияв цієї готовності. Крім того, сутність самостійності розкривається через вольові риси особистості (рішучість, наполегливість, витримка, постійність), її здібності та інтелектуальну діяльність.

У сучасному світі, який стрімко змінюється, школа, звісно, не може забезпечити дитину знаннями на все життя. Але, перед вчителями постає завдання забезпечити її методами пізнання, сформувати навички самостійної пізнавальної діяльності в рамках дослідницької діяльності.

Пізнавальна діяльність – це система, що зв'язує елементи, що, в процесі реалізації навчально-пізнавальної мети, забезпечують виконання трьох основних функцій: 1) орієнтованої, 2) виконавчої, 3) контролюючо-коригуючої. Отже, пізнавальна діяльність – це усвідомлений, цілеспрямований, результативно завершений пізнавальний процес, пов'язаний із розв'язанням пізнавального завдання. Становлення

пізнавальної самостійності можливе за умов набуття знань, поряд із формуванням умінь самостійного пошуку [1].

Самостійна пізнавальна діяльність передбачає виконання завдань, заданих викладачем на самостійне опрацювання, для підготовки до наступного заняття. Вона є позакласною діяльністю. Самостійна пізнавальна діяльність – це специфічна форма (вид) навчальної діяльності старшокласника, основний вид навчальної діяльності. Для успішного здійснення цієї діяльності необхідно володіти певними вміннями.

Уміння самостійної пізнавальної діяльності краще згрупувати у три блоки: 1) уміння отримання та обробки інформації, 2) уміння самоорганізації, 3) уміння самоконтролю. О. П. Муковіз у своїй монографії [2] сформував наступну модель самостійної пізнавальної діяльності (див. рис. 1).

Повернемося до поняття «дослідницька діяльність». Дослідницьку діяльність варто розглядати, як окремий вид інтелектуально-творчої діяльності, створений в результаті функціонування механізмів пошукової активності і побудований на базі дослідницької поведінки. Але, якщо пошукова активність визначається лише наявністю самого факту пошуку в умовах невизначеної ситуації, а дослідницька поведінка описує переважно зовнішній контекст функціонування суб'єкта в цій ситуації, то дослідницька діяльність характеризує саму структуру цього функціонування. Вона логічно містить мотивуючі фактори (пошукову активність) дослідницької поведінки і механізми його здійснення. В їх ролі виступає дивергентне і конвергентне мислення. Це необхідно для успішного здійснення дослідницької діяльності в умовах проблемної ситуації.

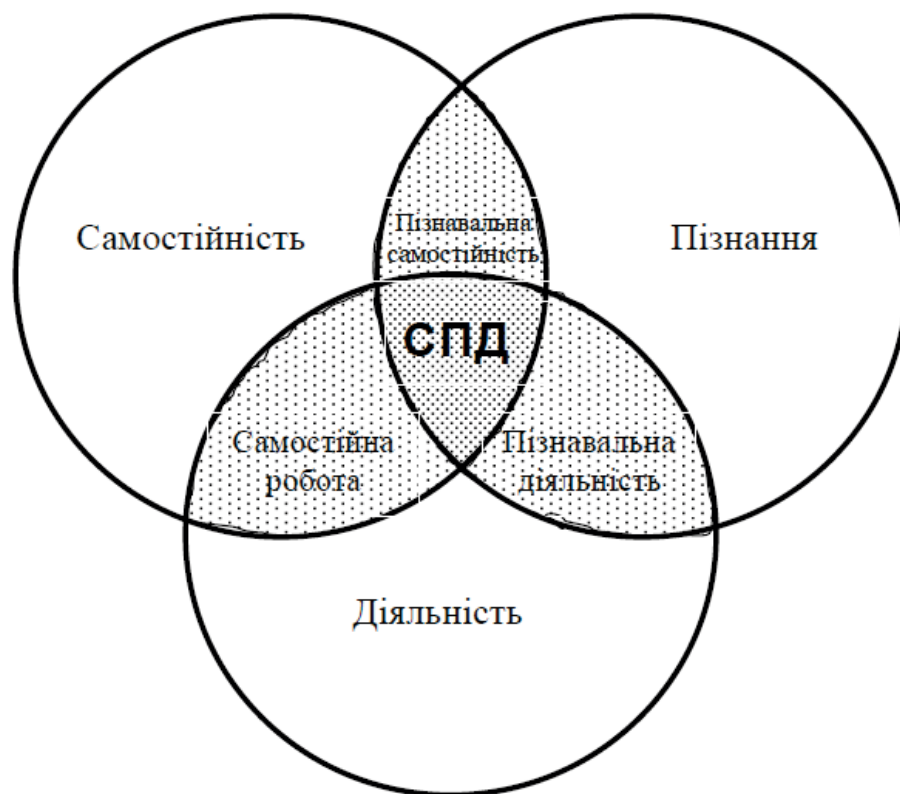

Рис. 1. Модель самостійної пізнавальної діяльності учнів (за О. П. Муковізом)

Для успішного здійснення дослідницької діяльності, учню необхідні спеціальні дослідницькі здібності, навички, уміння. Проаналізувавши декілька класифікацій дослідницьких умінь, створених ученими О. Г. Чугайнова, В. І. Андреев, Т. Н. Файн та ін., ми зупинилися на класифікації В. Н. Литовченко (див. рис. 2) [3].

Як видно з цієї класифікації, самостійна пізнавальна діяльність має місце на кожному з етапів дослідницької роботи. Поняття «дослідницькі вміння» і «дослідницька діяльність» пов'язані з близькими за змістом поняттями, що утворюють єдине семантичне

поле: «інтелектуальна активність», «пізнавальна активність», «креативність», «допитливість», «дослідницька поведінка», «дослідницька ініціативність»[4]

Навчально-дослідницьку діяльність визначають, як вищу форму самостійної пізнавальної діяльності учнів [5].

Таким чином, виходячи з вищезазначеного, самостійна пізнавальна діяльність обдарованих старшокласників є невід'ємною частиною їх дослідницької діяльності, що, у свою чергу, обов'язково має бути врахована у навчальній діяльності підлітків і, правильно організована вчителями, за участі психологів.

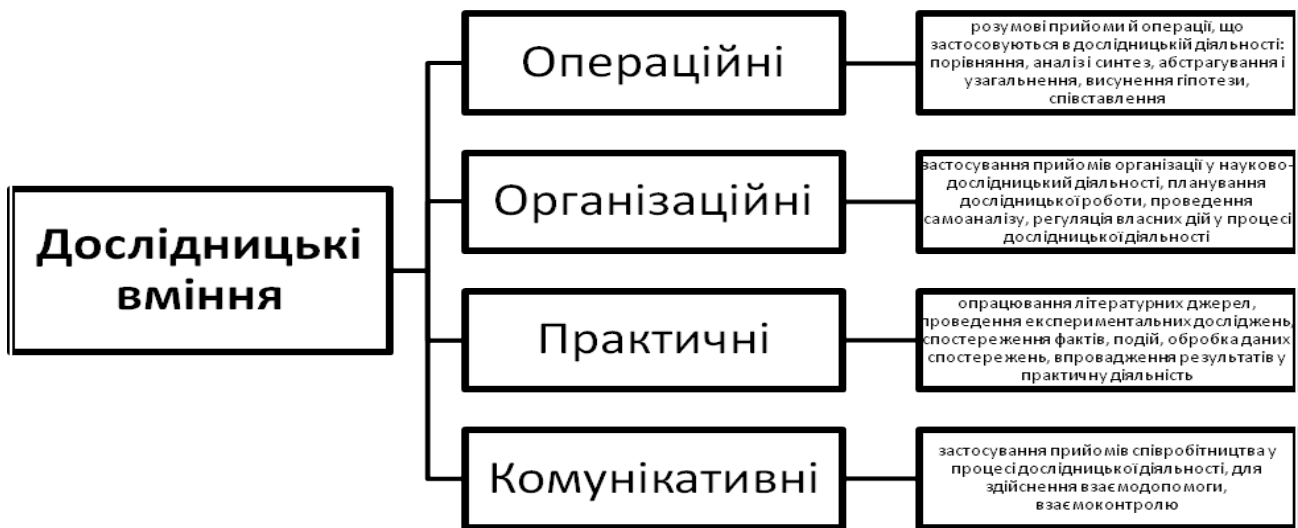

Рис. 2. Класифікація дослідницьких умінь (за В.Н.Литовченко)

Використані літературні джерела

1. Шамова Т. И. Активизация учения школьников / Т. И. Шамова. – М.: Педагогика, 1982.
2. Муковіз О. П. Формування вмінь самостійної пізнавальної діяльності у студентів педагогічних ВНЗ засобами інформаційних технологій: монографія / О. П. Муковіз. – Умань: ПП Жовтий О.О., 2010.
3. Литовченко В. Н. Формирование исследовательских умений студентов педагогических специальностей университета средствами НИР : дис.... на со-

искание научн. степени канд. пед. наук : 13.00.01 / В. Н. Литовченко. – Минск, 1990

4. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. / Д. Б. Богоявленская. – Ростов: изд-во Ростовского ун-та, 1983.

5. Недодатко Н. Г. Формування навчально-дослідницьких умінь старшокласників: дис... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук 13.00.01. / Н. Г. Недодатко. – Кривий Ріг, 2000.

